

skånselsløst afklædes. Bl.a. den kendte amerikanske økonom og økonomiske historiker, Peter Temin, der i de senere år har fremsat nogle vel dristige tolkninger af det romerske imperium som en stor, velintegreret markedsøkonomi af nærmest moderne tilsnit, bliver kritiseret med bidende ironi. Underholdningsværdien er høj, men det bliver lidt for ensidigt i længden.

Det tilgiver man dog gerne Boldizzoni, for hans ærinde er legitimt. Meget af den økonomisk-teoretisk inspirerede historieskrivning i disse år synes at undervurdere eller ligefrem ignorere betydningen af det kontekstuelle, varierende og uregelmæssige, som historien normalt består af. Kritikken af de såkaldte kliometrikeres verdensbillede – byggede på den neoklassiske økonomis modeller – har allerede flere årtier på bagen. Boldizzoni griber nu fat i, at en overdreven tilbøjelighed til at forlade sig på universelle, ahistoriske modeller i dag også fremføres under Den Nye Institutionelle Økonomis banner. Temin er et prominent eksempel på dette. Nogle af denne retnings teoretikere har på den anden side haft blik for, at de institutionelle og teknologiske rammer om den økonomiske aktivitet er historisk foranderlige på en måde, som ikke lader sig teoretisere i en enhedsmodel. Boldizzoni gør ikke meget ud af det allerede tilvejebragte potentiale for en produktiv dialog mellem historie, sociologi og økonomi. Selv med den polemiske og negative stil er bogen imidlertid oplysende, og alt i alt både modig, skarp og nødvendig.

Peter Fibiger Bang

ERIC KNIBBS: *Ansgar, Rimbart and the Forged Foundations of Hamburg-Bremen*. London 2011, Ashgate. 258 s. 65 GBP.

Vi har længe vidst, at ærkesædet Hamborg-Bremens historie i høj grad er præget af forfalskning af dokumenter og beretninger. Ikke mindst er ærkebiskop Hartwig (1148-68) en notorisk dokumentforfalsker, og der har stået en lang debat om omfang og karakter af disse forfalskninger. Nu viser den unge amerikanske historiker Eric Knibbs, der for tiden arbejder som postdoc ved Stephan Kuttner Institute of Medieval Canon Law i München, at arbejdet med at forfalske dokumenter for at opnå politiske resultater er begyndt af ingen ringere end Ansgar selv. Nordens apostel er også Danmarkshistoriens første dokumenterede kildefusker, og hans efterfølger Rimbart, der også skrev hans biografi, står ikke tilbage for ham.

Andre har været tæt på samme konklusion, således Brigitte Wavra¹ og Thomas Klapheck,² men ingen af dem er nået hele vejen. Det drejer sig om nogle dokumenter, som Ansgar på sine ældre dage samlede i et dossier og sendte i kopier til andre bisper i det østfrankiske rige for at overbevise dem om sit stifts eksistensberettigelse. Stiftet var ganske truet på dette tidspunkt omkring 864, fordi Ludvig den Tyske havde mistet interessen for det. Ludvig havde haft en interesse i Hamborg-Bremen, så længe han kunne genere sin brodersøn kejser Lothar 2. med det, men da Lothar opgav at forskyde sin golve hustru Theutberga til fordel for den frugtbare Waldrada, og da ærkebispens af Köln, Gunthar, som støttede Lothar, blev afsat og bandlyst i 863, faldt hovedmodsatningen bort.

Dokumenterne i Ansgars dossier er først og fremmest det brev dateret 831×832, der hævder, at pave Gregor 4. herved stadfæster kejser Ludvig den Frommes oprettelse af et bispesæde i Hamborg, ophøjer det til ærkesæde, overdrager dets indehaver Ansgar palliet og sideordner ham med Ebo af Reims som pavelig legat blandt sveerne, danerne og slaverne. Dernæst kejser Ludvig den Frommes formentlige oprettelse af et ærkebispesæde i Hamborg for Ansgar, dateret Aachen den 15. maj 834, og endelig pave Nikolaus 1.s brev af 31. maj 864, hvorved han bekræfter, at pave Gregor 4. havde gjort Ansgar til ærkebisp af Hamborg og givet ham palliet og legatværdigheden. De to første af disse diplomer er stærkt forfalskede; det tredje er ikke, men til gengæld har man givet paven forfalskede forlæg at lave det på. Det viser Eric Knibbs i en minutiøs undersøgelse, hvor han skræller lag fra lag, indtil han kommer ind til den ægte kerne, som begge de forfalskede diplomer har. Resultatet bliver en helt anden begyndelse på ærkestiftet Hamborg-Bremen og en helt anden Ansgar, end vi er vant til.

Analysen sætter problemerne grundigt ind i deres sammenhæng. Vi får en udredning af missionens historie, særlig Willibrord og Bonifatius; herved belyses det klart, hvor unormalt dannelsen af Hamborg-Bremen var forløbet, hvis den sædvanlige historie om ærkesædet var sand. Vi får også set, at paverne ikke behandlede Ansgar som kollega, før han var blevet biskop af Bremen; så blev han pavens *frater*, hvor han ellers havde været *filius*. Vi får en grundig udredning af palliets historie, så

1 Brigitte Wavra, *Salzburg und Hamburg. Erzbistumsgründung und Missionspolitik in karolingischer Zeit*. Osteuropastudien der Hochschulen des Landes Hessen, Reihe 1. Giessener Abhandlungen zur Agrar- und Wirtschaftsforschung des europäischen Ostens, Band 179. Berlin, in Kommission bei Duncker & Humblot, 1991.

2 Thomas Klapheck, *Der heilige Ansgar und die karolingische Nordmission*. Veröffentlichungen der historischen Kommission für Niedersachsen und Bremen, 242. Hannover: Hahn, 2008.

vi forstår, hvor umulig en tanke det er, at Ansgar skulle have modtaget palliet to gange i sit liv, eller at Rimbert skulle have arvet det efter ham.

Ansgar begyndte sin missionskarriere som en slags huspræst for Harald Klak, da denne i sine bestræbelser for at vinde Ludvig den Frommes støtte for sine ambitioner i Danmark havde ladet sig døbe med et stort følge i 826. Det kom der ikke meget mission ud af, for Harald Klak fik ikke fodfæste i Danmark, men opholdt sig formentlig i sit len Rüstringen. 829 drog Ansgar så til Sverige, da man fra Uppland havde udbedt sig en missionærs besøg. Et par år senere reorganiserede man missionen i Norden, da ærkebisp Ebo af Reims trak sig tilbage fra det daglige missionsarbejde; Gauzbert blev sendt til Sverige, muligvis som missionsbiskop, og Ansgar blev udnævnt til pavelig legat med den opgave at missionere i Danmark. Det var alt, hvad der skete i 831. Historien om Hamborgs grundlæggelse som ærkesæde og Ansgars udnævnelse til ærkebisp beror på nogle forbedringer af diplomerne, som Ansgar fik brug for, dels efter 843, da han ved Frankerrigets deling mistede den finansiering, han havde haft i klostret Torhout i Flandern, som nu tilfaldt Karl den Skaldede; og dels efter vikingernes ødelæggelse af Hamborg i 845. Ansgar forelagde et par synoder disse forfalskede tekster, der blandt andet rummede en smuk, men ganske usandsynlig historie om, hvorledes Karl den Store skulle have haft til hensigt at lave et ærkesæde i Hamborg, og hvordan Ludvig den Fromme efter først at have negligeret faderens ønske til sidst dog havde taget det op. Hamborg var blevet tillagt Ansgar af Ludvig den Fromme, efter at Ebo i 833 havde tilsluttet sig sønnernes oprør mod kejseren og derfor blev afsat straks, da Ludvig i 834 atter kom til magten. Kort efter indviedes Ansgar til missionsbiskop – ikke stiftsbiskop eller ærkebisp – for Norden af ærkebisp Drogo af Metz.

Med tabet af Torhout bortfaldt Ansgars finansiering, og han kastede derfor blikket på Bremen. Det hørte til ærkestiftet Köln, fordi det i sin tid var grundlagt fra Utrecht, der hørte under Köln. De øvrige saksiske stifter fra Karl den Stores tid hørte under Mainz, og det passede Ludvig den Tyske meget bedre, end at et af hans stifter skulle høre til ærkestiftet Köln, der jo lå i hans broder Lothars rige. Han støttede derfor, i en situation, hvor både Bremen og Köln var vakante, anbringelsen af Ansgar som biskop i Bremen. Gauzbert fik samtidig det ledige kateder i Osnabrück, og begge blev suffraganer under Mainz. Herefter var Ansgar så pavelig legat og missionsbiskop for Norden og stiftsbiskop i Bremen. Først i 864, året før sin død, blev Ansgar ophøjet til missionsærkebisp for Norden.

Bogens sidste store kapitel gør rede for de problemer, Ansgars efterfølger Rimbart stod over for, da kejser Lothar 2. pludselig gav op i ægteskabskampen og indvilgede i at tage sin kone igen. Hermed stod det klart, at han ikke ville få legitime arvinger, så Ludvig og Karl kunne dele hans rige mellem sig. Så mistede Ludvig al interesse for at genere Köln og dermed for missionen i Norden. Rimbart skrev så, på grundlag af de kilder, han selv og Ansgar havde forfalsket, og på grundlag af nye forfalskninger, sin biografi af Ansgar for at opretholde den fiktion, at der fandtes et ærkesæde i Hamborg-Bremen, fordi Ansgar var blevet ophøjet til missionsærkebisp og havde sin basis i Hamborg. Det er et bedrag, for det var ganske almindeligt, at når missionsærkebisper forlod denne verden, bortfaldt ærkebisppeværdigheden for deres stift. Bonifatius havde haft ærkebisppeværdigheden, men det blev Mainz ikke et ærkesæde af i den omgang, og det samme var tilfældet i Utrecht, hvor Willibrords ærkebiskoppelige status ikke videreførtes af hans efterfølgere. Hamborg-Bremens oprindelse ligger i anden halvdel af det niende århundrede, ikke i første, og det blev propageret af Rimbart til egen fordel. Kort efter Rimbarts død i 888 giver en korrespondance mellem ærkebisp Hermann af Köln og paverne Stefan 5. og Formosus det indtryk, at idéen om et ærkesæde i Hamborg nu nærmest var glemt.

Det er i de senere år blevet stedse mere klart, at Adam af Bremens historie om ærkebisperne i Hamborg-Bremen er et politisk propagandaværk, der i høj grad skulle dække over de manglende realiteter i ærkesædets påstand om at organisere kirken i Norden. Med Eric Knibbs's fornemme arbejde kan vi nu konkludere, at ærkesædets krav på at være kirkeligt centrum for Norden er fiktion helt fra starten. Måske kom der lidt realitet i det i Knud den Stores tid, men det kræver en nærmere undersøgelse.

Niels Lund

JØRN HENRIK PETERSEN, KLAUS PETERSEN & NIELS FINN CHRISTIANSEN (red.): Dansk velfærdshistorie bd. 1. Frem mod socialhjælpsstaten. Perioden 1536-1898. Odense 2010, Syddansk Universitetsforlag. 615 s. 498 kr.

Den ny *Dansk Velfærdshistorie* er måske en af de sidste af sin slags: Syv solide, stift indbundne, papirbårne bind skal det blive til, når hele serien er færdig. Og ud fra den standard, der er lagt med de første tre bøger i serien, er formatet på langt over 500 sider pr. bind. En del kunne være sparet, hvis man havde valgt en udgivelse på nettet. Men flot er det